

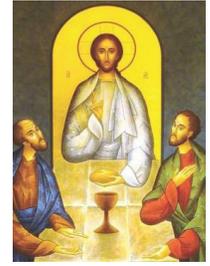
CATECHETICAL SERMON ON THE DIVINE LITURGY

15—THE TWO STEP RECESSIONAL

Except, perhaps, when a bishop leads the Divine Liturgy, there is no visible "recessional" in the service. The simple necessity of having clergy and people leave the Holy Place is now obscured by later changes, not all of them logical. As we said, in the earliest era the order would be given, "Let us go forth in peace!" and the people would respond, "In the name of the Lord!" and the clergy (except for the junior presbyter) would simply leave the church in the reverse order in which they came in. Soon it became the custom for the bishop to stop before reaching the door of the church and say a prayer. The theme of this prayer would be connected to the day being celebrated. In our time several of these ancient prayers have been collected and published and are being heard again in our churches. This prayer completed, the clergy would finish exiting the church.

It is very different today. The injunction, "Let us depart in peace!" is stillborn. Immediately after the reply of the people, the deacon calls, "Let us pray to the Lord." A priest, usually the junior presbyter if many are serving with the bishop, leaves the sanctuary and stands either facing the icon of Christ, or else on the people's side of the tetrapod, and says what was once the prayer for distributing the antidoron, bread left from the Liturgy but not consecrated, simply blessed (usually at the great hymn to the Mother of God in the anaphora).

Originally the clergy (except for the priest who would distribute the antidoron) would process back toward the entrance of the church. In time, a last prayer was added there, a final good-bye one might say, called the prayer *za amvona* in the Slavonic text of the Liturgy; technically, "on or from the ambo," which was originally a raised platform in the center of the narthex, the body of the church, and from which the Scriptures were read and from which cantors led responses. In time it was moved up to the front of the Holy Place, and became part of the platform known as the *bema* or *solea*. St. John Chrysostom is reputed to be the first to preach from the ambo. These "ambo" prayers usually reflected the theme of the day's celebration, and have been reintroduced into the service in some places today, although not at the door of the church. Rather, if any of these "ambo prayers" are recited, it usually replaces the prayer of the antidoron recited in front of the icon of Christ, or else in front of the *bema*, or in front of the tetrapod. Today, at the conclusion of either prayer (antidoron or ambo), there is a tack-on ending similar to the usual conclusions in the Liturgy of the Hours. The simple exit of the clergy has been turned into a much more complex finale to the divine service.

CATECHETICAL SERMON ON THE DIVINE LITURGY # 15—ДВІ СХОДИНКИ ПЕРЕД ВИХОДОМ

Не існує очевидних процесійних виходів під час богослуження, окрім Архиерейської Літургії, яку очолює єпископ. Простою необхідністю вийти священнослужителям і вірним після богослуження та залишити святе місце, викликали пізніші зміни, які не були зовсім логічними. Як ми вже говорили, в найдавнішій епосі було наказано: "Вийдімо в мирі!" І люди відповідали: "В імені Господнім!" І духовенство (крім молодшого пресвітера) просто виходили з церкви у зворотному порядку, у якому вони увійшли. Незабаром стало звичаєм, щоб єпископ зупинився, перш ніж підійти до дверей церкви і промовив молитву. Тема цієї молитви була пов'язана з днем свята. У наш час деякі з цих стародавніх молитов були зібрані та опубліковані, і їх знову можна почути в наших церквах. Після завершення цієї молитви, духовенство виходить із церкви.

Сьогодні ця частина Літургії є дещо відмінною. Заклик: "В мирі вийдімі!" є мертвим. Відразу після відповіді вірних, диякон закликає: "Господу помолімся". Священик, як правило, молодший пресвітер, серед багатьох інших хто служить разом з єпископом, виходить із святилища і ставши перед іконою Христа, або ж біля тетраподу ближче до людей промовляє молитву для роздавання антидору, тобто хліба, залишеного після Літургії, але не посвяченого, просто благословенного (як правило, під час гимну до Божої Матері під час Анафори).

Спочатку духовенство (крім священика, який роздаватиме антидор), повернеться назад до входу в церкву. З часом була додана остання молитва, так зване останнє прощання, назване молитвою заамвонною в слов'янському тексті Літургії; технічно, "з амвону", яка спочатку була піднятою платформою в центрі нартексу, місцем у церкві, з якої читали Писання, на якому співці стояли та співали. З часом воно було перенесено ближче до святилища і стало частиною платформи, відомої як Солея. Святий Іван Золотоустий, як відомо, першим проповідує з амвону.

Ці "заамвонні" молитви, які звичайно відображали тему празника і були введені до служби в деяких місцях сьогодні, хоча не біля дверей церкви. Якщо промовляти будь-яку з цих "замвонних молитов", вона зазвичай замінює молитву антидору, що читається перед іконою Христа, або перед тетраподом. Сьогодні, після закінчення молитви (антидору або заамвонної), Літургія завершується подібним чином, як Літургія Часів. Простий вихід духовенства було замінено на багато складніше завершення богослуження.